

УДК 821.161.2
ББК 83.3 (4УКР-4ЛЬВ)

Володимир Галик

Хорватське місто-курорт Липик у житті та спадщині Івана Франка

У статті простежуються зв'язки Івана Франка з теренами хорватського міста-курорту – Липик. На матеріалах спогадів та епістолярії визначаються причини його перебування у ньому та характеризується його тогочасна наукова діяльність.

Ключові слова: Іван Франко, Хорватія, Липик, місто-курорт, хвороба, лікування, життя, спадщина, наукова діяльність.

Постать Івана Франка привертала й привертає увагу не лише українських, а й зарубіжних вчених. Чимало творів Івана Франка перекладено на різні мови. У багатьох державах вшановують ім'я вченого, відкриваючи у містах, пов'язаних із його перебуванням, музеї, пам'ятні таблиці та, зрештою, пам'ятники. Не виняток є і хорватське місто Липик, де 10 березня 2011 р. було відкрито пам'ятник Іванові Франку¹. Саме у ньому вчений проходив курс лікування в період весни 1908 р. Перебуваючи тут, І. Франко активно займався науковою діяльністю: вивчав тамтешню літературу, цікавився місцевим фольклорним колоритом, писав вірші, рецензії, тощо. З огляду на це, ще більш актуальною залишається у сучасному франкознавстві тема Франкового перебування в хорватському місті-курорті – Липику, адже досі немає узагальнюючої праці, де б було цілісно висвітлено дану проблему.

Проблема зв'язків Івана Франка з Хорватією була предметом зацікавлення багатьох українських дослідників. Темою перебування Івана Франка на лікуванні в хорватському місті-курорті Липик цікавилися Я. Мельник², Р. Горак та Я. Гнатів³.

© Галик В., 2011

Галик Володимир Миколайович – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

У своїх дослідженнях автори намагаються визначити причини Франкового відвідування Липика, але в основному в їхніх працях аналізуються його життя та наукова діяльність в період останнього десятиліття його життя.

Вельми широкою є і джерельна база. Неоціненні відомості про перебування І. Франка у Липику уміщують мемуари його сучасників. До нас дійшли спогади В. Гнатюка, В. Дорошенка, Д. Дорошенка, М. Мочульського, С. Шелухина та інших. Зокрема, В. Гнатюк згадує про Франкове перебування в місті-курорті, В. Дорошенко про працю та лікування українського вченого у Хорватії⁴. Найбільш змістовними є мемуари М. Мочульського⁵, який описує життя і діяльність Івана Франка на протязі останнього десятиліття його життя, подаючи інформацію про витоки хвороби вченого, його перебування на лікуванні у Хорватії, тамтешні пригоди, наукову та художньо-літературну діяльність того часу тощо.

Значне місце посідає і листування Івана Франка. До нас дійшло близько дванадцяти листів, які вчений надсилав з Липика: своїй дружині О. Франко (3 листи), дочці Ганні (1 листівка), лікареві Л. Коссаку (1 лист), знаному українському історикові – М. Грушевському (3 листи) та відомим українським фольклористам: В. Доманицькому (2 листи), Ф. Вовкові (1 лист), В. Гнатюку (1 лист). Темою листування в основному були наукові інтереси, але, також, простежуються і Франкові емоції з приводу хвороби та його лікування в Липику⁶.

Отже, зважаючи на таку велику наявність як джерел так і літератури, ставимо собі за мету максимально повно простежити Франкові зв'язки із хорватським курортним містом – Липик. Для досягнення мети були конкретизовані такі основні завдання: визначити рівень наукової розробки теми в франкознавчій історіографії кінця ХХ – початку ХХІ ст. та простежити джерельну базу дослідження; проаналізувати причини Франкового перебування в Липику і охарактеризувати його діяльність у ньому, а також визначити, яке місце посіло місто-курорт Липик у житті і творчості Івана Франка.

Хорватське місто Липик відоме перш за все як лікувальний бальнеологічний курорт європейського масштабу. Тут І. Франко перебував на оздоровленні від другої половини березня до першої половини квітня 1908 р. Про причини цієї поїздки дізнаємося зі спогадів М. Мочульського, який пише, що перед Різдвом у 1908 р. відвідав І. Франка з метою випозичення кількох книг для роботи. Однак, тоді не зауважив, що вчений має проблеми зі здоров'ям, але вже коли відвідав його вдруге, під кінець лютого 1908 р., то побачив його лежачого “у своїй спальні на ліжку”, нероздзягненого та легко прикритого ковдрою. Коли відвідувач ввійшов до кімнати, то І. Франко схопився з ліжка і присів на ньому. Під час розмови скаржився про “часті напади мігрені”, які нерідко тривають по кілька днів, “що його дуже ломить у лівій руці, і що він не може через те спати”⁷. Про свою тодішню недугу І. Франко згадує у статті “Історія моєї хвороби”, де розповідає, що в цей час відчував себе зовсім обезсиленим, перетерпів двотижневий головний біль та дзвін у вухах в результаті чого змушений був звернутися до лікаря⁸. Про своє погане самопочуття ще 20 лютого 1908 р. повідомляв Ф. Вовка: “...я, зломаний тяжкою недугою, тепер ані думати не можу...”⁹.

Лікував І. Франка Лев Коссак. Він опікувався його здоров'ям упродовж багатьох років, але підкреслював, що його пацієнт був дуже зневажливим та непокірним¹⁰. Під час лікування, І. Франко мав дотримуватися дієти, йому заборонялося читати й писати¹¹. У листі до М. Грушевського вчений пише, що його “здоров'я... трохи погіршилося. Щось таке ззаду на малім мозку налягло, центр болю завбільшки з срібного гульдена і не дає ані повернутися, мов у цуглях держить. Я змагаюся і держуся та роблю дещо, не вважаючи на тиск голови”¹².

Але на цей час, коли І. Франко наважився скористатися послугами медика, лікування виявилось неефективним, тому Л. Коссак порадив вченому утримуватися від роботи, але щоб йому не було нудно, то дозволив займатися перекладами¹³ і, зрештою, “їхати до Липика лікуватися йодовою водою”. З огляду на це, І. Франко в другій половині березня 1908 р. почав збиратися в дорогу¹⁴. Перед від'їздом побував на

засіданні управи НТШ, де редагував другий том “Галицько-руських народних приповідок”¹⁵. За словами М. Грушевського, 21 березня 1908 р. І. Франко відправився у дорогу до хорватського міста-курорту Липик у “повній притомности, з різними плянами зайнять і відти повідомляв про пляни”¹⁶. Виїжджаючи туди, домовився з В. Гнатюком, що буде перекладати сороміцькі матеріали, які він збирав протягом кількох років і взяв із собою понад сто оповідань¹⁷.

Прибув І. Франко до Липика 24 березня 1908 р. У своєму листі до М. Грушевського він пише, що безтурботно заїхав і розпочав медичне обстеження в ході якого медичний персонал обнадіював його на выздоровлення. Далі адресант просить М. Грушевського: “Пришліть, будьте ласка, ті початкові картки теологічної статті, що я лишив у Вас, а я в короткім часі перешлю Вам її докінчення, а може, й ще одну, бо тут нема що іншого робити. Про оригінальну творчість ще не думаю, та й пора не до того, нехай розвернеться весна. Сьогодні я розпочав купелі, але наслідку ще не чую, рука болить шалено”¹⁸. В кінці листа зауважив, що має намір познайомитися із місцевим “науковим кружком”¹⁹.

Десь перед кінцем березня І. Франко надсилає поштівку з “образком” краєвидів Липика своїй дочці. Тут він пише: “Дорога і люба Гандзю. Отсе тобі образки з Липіка, коли хто не покраде по дорозі. Ти не гадай собі що тут напrawdę так красно, як на образках. Дерева як і на образках, ще голі, на дворі зимно як у нас а на вулицях нікого і нічого цікавого нема. Маленькі хатки а між ними гарні віллі, тепер усі пусті. От як потепліє то тут наїде багато панства, то буде не так, але я надіюся доти бути готовим і виїхати”²⁰.

31 березня 1908 р. І. Франко пише своєму лікарю Л. Коссаку відповідь на отриманого в цей день листа, у якому, той розпитував його, як проходить лікування²¹. Щиро подякувавши за кореспонденцію, зазначає, що вона його дуже втішила, і описує лікування: “п’ю йодову воду рано і пополудні чвертлітро[в]ою склянкою, по 3 або 4 склянки нараз, розуміється, з перестанками і прохом. Втирання я почав брати аж у неділю”²². Масажував І. Франка, як бачимо з його слів, фаховий масажист, який був дуже приємною людиною, за національністю – хорват,

відбував військову службу в Галичині, де цікавився галицькими справами. І. Франко спілкувався з ним німецькою мовою. Щодо свого самопочуття, то зазначає: "...рука вже не болить. Я щодня два рази вкладаю її в гарячу йодову воду тут же при джерелі, і робить мені дуже добре. В ванні вода трохи занадто холодна для мене, 30° в хвили налляння, але швидко стигне. Просив уже лікаря, аби дати теплішу, до 35°, та здається мені, що се би приспішило моє оздоровлення". І. Франко проживав тут сам у маленькому покої, господарем якого був Павлячек²³.

Цього ж дня, відповідаючи на лист дружини, І. Франко докладно розповідає про своє лікування (розповідь є дотичною до розповіді для Л. Коссака), де проживає, та запитує, чи отримала дочка Ганна поштовою "картку з великим складним видом Липика?"²⁴ Далі чоловік просить дружину прислати йому "листок з випискою із "Життя Василя Нового" від Келтуяли". Крім того, зауважує, що "щоночі" розмовляє з "Целіною – вона, розуміється в Дрогобичі. Говоримо крізь сон, поштою духів. Тут мені ся почта духів приносить усякі цікаві новини, між іншим і від Доманицького. Через неї був я сьогодні по ночі на засіданні Тов[ариства] Шевченка в Петербурзі"²⁵. З цього видно, що здоров'я вченого погіршувалося, його пригнічували химери.

Ольга Франко виконала прохання чоловіка, про що дізнаємося із листа до неї від 6 квітня 1908 р. із Липика: "Дорога мамо! Твій любий мені листок дописаний до листа Келтуяли, дістав я вночі, та відповідаю нині, бо я дуже пригноблений своєю хворобою і не маю ніякої надії надалі на своє життя"²⁶. Із листа бачимо, що вчений не знає, скільки буде ще лікуватися в Липику. За його прогнозами, це міг бути тиждень або й навіть два. Вочевидь, дружина повідомляла, що у сім'ї бракує грошей на проживання, оскільки І. Франко каже їй, щоб вона звернулася до В. Гнатюка, або послала до нього сина Андрія, щоб той попросив його написати на ім'я І. Франка "асигнантку на стільки грошей", скільки дружині було би необхідно для життя до моменту Франкового повернення з Липика²⁷.

Наступного дня І. Франко знову пише до дружини. У листі розповідає, що був у лікаря Брайтвізера, який сказав, що лікування потребуватиме ще трьох або чотирьох тижнів²⁸.

Уже 8 квітня цього ж року дружина відписує чоловіку, що має надію на скору зустріч, гроші візьме в Кредитовім союзі, а щодо його здоров'я, то каже: “Чого ти так журишся своєю слабкістю? Памятаєш, у Завадові 10 літ тому назад ти який був пригноблений і сподівався скорої смерті. А про те, Богу дякувати, прожили сьмо з миром. Та все в руках Божих...”²⁹.

Проте переживання І. Франка не були безпідставними. Лікування в Липику не пішло на користь. Його дочка у спогадах пише, що його надія на скоре видужання не сповнилася. Невдовзі, родина отримує із курорту телеграму, в якій говорилося, що І. Франко перебуває в безнадійному стані і його потрібно забрати додому, що й зробив син Тарас. Але незважаючи на те, що вчений був важко хворим і потерпав від невпинного паралічу рук, він все ж продовжував писати, і не що інше – як вірші. На жаль, вони мали аморальний зміст, тому Тарас їх спалив ще у Липику³⁰. Разом з ними були спалені і переклади оповідань, які з собою перед від'їздом взяв І. Франко від В. Гнатюка³¹. Про аморальний зміст віршів згадує також у своїх спогадах Є. Чекаленко, який пише, що вчений надіслав йому до “Ради” два вірші про академіка Веселовського, і вони були такі, що їх не тільки неможливо було надрукувати, а й читати голосно було соромно, бо були надто “порнографічні”³². Тут, мабуть, на світогляд великого українця впливали галюцинації, які й відобразилися у повісті “Великий шум”, де були присутні галюцинаційно-романтичний елемент та соромітницькі слова³³. Враховуючи зазначене, редакція “Літературно-наукового вістника” при виданні твору у 1908 р. робила деякі корективи³⁴.

Та не всі твори І. Франка із Липика були вкрай поганими. М. Мочульський згадує, що вони разом із В. Гнатюком пішли провідати родину Франків та подивитися, чи не привіз вчений з Хорватії яких рукописів. Їм було сказано, що всі рукописи були спалені сином Тарасом ще в Липику за бажанням самого І. Франка. Проте переглядаючи одну із книжок, яку вчений брав із собою, знайшли три “поезійки” на листках білого паперу. Це були: “Хоч забудеш ти за мене...”, “Знов кличеш ти мене, моя богине”, “Честь творцеві тварі” (ури-

вок), і їх можна було “назвати лебединим співом поета”³⁵. Прочитавши поезії уголос, М. Мочульський та В. Гнатюк їх дуже сподобали, особливо першу. Навіть Франкова дружина, коли почула поезію “Хоч забудеш ти за мене...” ожила, думаючи що чоловік написав її для неї. Проте, як згадує М. Мочульський, вона не була присвячена дружині І. Франка, позаяк коли він передрукував її у збірнику “Давнє й нове”, дав їй заголовок “Неназваній Марії”³⁶. Поезії, написані І. Франком в Липику, друкувалися на сторінках “Літературно-наукового вістника” та “Записок НТШ”, про що стверджував М. Грушевський³⁷.

Про галюцинації й видіння в Липику І. Франко розповідав своїм кореспондентам. Ці розповіді були вражаючими. Зокрема, у листі до Ф. Вовка від 2 квітня 1908 р. він скаржиться, що кошмари турбують його уночі і зовсім не дають спати, або затоплюють його в гарячковім сні і дуже мучать душу³⁸.

Переймаючись цим станом, І. Франко намагався відганяти від себе безконечні видіння, але, як він каже, якась непереможна сила наганяла їх знову і знову. Не маючи змоги це пояснити, він звертався за допомогою до інших. Так, переказуючи В. Доманицькому про те, як однієї ночі у сні він прочитав листа, адресованого Науковому товариству імені Т. Г. Шевченка у Львові, та ще статтю якогось невідомого автора, які були спрямованими персонально проти нього, просив адресата повідомити, чи це може бути правдою³⁹. І. Франко наполягав на відповіді, оскільки вона йому була вкрай потрібною, щоб переконатися, чи має він справу з галюцинаціями чи з першими проявами божевілля⁴⁰. У зв’язку з цим І. Франко починає вірити, що він отримує дар спілкуватися через пошту духів⁴¹.

2 квітня 1908 р. І. Франко знову пише В. Доманицькому, де повідомляє: “Щодо мого побуту в Липіку, то я не думаю, що бути міні до кінця цвітня, як тільки скінчу той курс лічення, який присудить міні лікар, зараз виїду звідси до дому ... Життя в Липіку дуже дешево і досить добре, дешево вино власного виробу, легеньке і дуже добре, якого літра коштує одну корону і яке дається пити і не шкодить нічого. Час тут не особливий; останні дні марта і отсей перший цвітня зовсім холодні і неприємні і нічим не ліпші нашої східної Галичини”⁴².

У статті “Історія моєї хвороби”, І. Франко розповідає про одне із таких спілкувань, яке закінчилося для нього трагічно. Фантастична пригода трапилася у Липику, коли він лежав у гарячці вночі з 7 на 8 квітня 1908 р. За його словами, опівночі розбудили його духи, звеліли вийти з покою, а потім погнали дорогою, яка вела на поле і, погрожуючи смертю, змусили роздгнутися. Коли він залишився лише в сорочці, то духи звеліли зійти йому з дороги, перейти через рів, перелізти через пліт, а далі погнали на луки. Там його ганяли від калюжі до калюжі, заборонивши повертатися до Липика. Нарешті І. Франку було зложено суд, за вироком якого він відправлявся на пекельні муки, а перед тим мав відбути покуту на якійсь горі протягом 18000 років. Через деякий час після цього перед ним з’явилися душі покійного І. Наумовича та І. Галушевича, робили йому докори, і, зрештою, залишили посеред болота біля липицької дороги. Тут у страху І. Франко просидів до 10 години ранку, і саме тоді його знайшов жандарм Тарнавський, який проживав поруч з ним у господі Павлячка. Зникнення І. Франка із покоїв Павлячка наробило преполоху, і його шукали аж до самого ранку⁴³. Деякі сюжети із “Історії моєї хвороби” І. Франко помістив у повісті “Перехресні стежки”⁴⁴ та поемі “Похорон”⁴⁵.

Про це І. Франко розповідав і В. Гнатюку у листі від 10 квітня 1908 р. Також із листа дізнаємося, що в ході цієї пригоди у нього пропали одяг, портмоне із грошима (близько 185 корон) та годинник. Правда невдовзі одяг знайшовся, а решта – ні. Тому він просив В. Гнатюка надіслати 200 корон, оскільки мав ще розрахуватися за надані послуги. Завершуючи листа, І. Франко зазначив: “Про зміст сего листа повідомте мою жінку (про мою пригоду) та заспокойте її по змозі. Крім матеріальної страти, Богу дякувати, для могого здоровля вона не принесла, здається, шкоди”⁴⁶.

Про те, що І. Франко перебуває в Липику у важкому стані, повідомляла і газета “Діло” від 11 квітня 1908 р. Зокрема, у рубриці “Новинки” йшлося, що “Д-р Іван Франко, що нездужав уже від давнього часу, виїхав перед трьома тижнями за порадою лікаря до купелевої місцевості в Славонії Ліпіка. Перед двома днями стан хворого так погіршився, що його перевезено до сусідньої місцевості Панкрата, до шпита-

лю. Вчора вечером виїхав до недужого син Тарас...⁴⁷. Через тиждень, 18 квітня “Діло” повідомляє, що в стані здоров’я І. Франка не видно поліпшення, він прибув до Львова із своїм сином Тарасом 16 квітня і перебуває на лікуванні у санаторії доктора С. Свйонтовського⁴⁸.

У перші дні перебування у лікарні до І. Франка не пускали відвідувачів. Часто медперсонал скаржився на пацієнта, оскільки той не хотів виконувати поради лікарів, втікав із санаторію, шаленів⁴⁹. 28 квітня газета “Діло” за клопотанням лікарів санаторію звернулася до мешканців Львова і околиць з проханням не відвідувати хворого, оскільки йому потрібен тільки спокій⁵⁰. У лікарні Іван Франко пробув аж три місяці, однак його стан не поліпшувався. Дочка Ганна згадує: “Тато лежав на ліжку, або сидів, загорнений у коц, у вигідному кріслі. Його обличчя, змінене хворобою, було бліде, очі – ще більше сумні. Жалівся на болі в руках і просив мене їх випростовувати. Коли мої намагання не давали висліду, він нарікав, що це роблять духи”⁵¹. Через поганий стан вченого, йому намагалися допомогти друзі, наукові установи та преса. Зокрема, у “Ділі” з’явилася рубрика “Для хворого письменника”. У ній декларувалася сума зібраних пожертв на лікування. Як засвідчують “Новинки”, в газеті від 21 квітня та 2 травня 1908 р. серед перших благодійників були особи найближчого оточення: знайомі, приятелі та інші⁵².

Про важкий стан І. Франка повідомляв і М. Грушевський на сторінках “Літературно-наукового вістника” від 30 квітня 1908 р. зазначаючи, що “Другого дня по приїзді до Львова уміщено його в санаторію для духово хорих. По кількох днях наступили симптоми поліпшення, заспокоєння, які дали лікарям підставу сподівати ся виздоровлення; але сі користні поступи потім спинили ся. Свідомість неповна: хорий раз у раз переходить на ріжні ідеї, що опанували його. Терапевтичне лічення почалось, тільки за кілька тижнів можна буде знати, чи матиме воно якийсь успіх”⁵³. Зважаючи на те, що почалися збори коштів на Франкове утримання та лікування в санаторії, з ініціативи М. Грушевського, відділ Наукового Товариства імені Т. Г. Шевченка “удав ся з приватними листами до звісних йому людей зараз потім як д-ра Франка привезено до Львова, і

за сей місяць прийшло на сю ціль в Галичині звиш 2000 корон, а в російській Україні звиш 1000 руб.” Далі М. Грушевський акцентує, що подальші зібрані “гроші на сю ціль в Галичині треба посилати до Краєвого Кредитового Союзу у Львові (книжечка ч. 5000), а в Росії до контори Літ.-Наук. Вістника”. Завершуючи свій допис, з оптимізмом наголошує: “Будемо сподівати ся, що сильний організм, в добрих обставинах санаторії, ще візьме гору над недугою, й духові сили нашого високоповажного співробітника вернуть ся!”⁵⁴

Сподівання М. Грушевського справдилися: наприкінці літа І. Франкові трохи полегшало. Про цю радісну звістку розповідала газета “Діло”, 1 серпня 1908 р. у невеличкій замітці: “Відрадною вісткою можемо отсе поділити ся зі всею нашою суспільностию. Гордість нашого народу, чільний робітник в нашім духовім житю, д-р Іван Франко, подужав на стільки, що вже покинув санаторию та остає вже в дома”⁵⁵. Далі газета повідомляє, що І. Франко ще власноруч писати не може, а цю роботу за нього виконують його сини. Бажаючи вченому плідної праці, часопис підкреслив, що “...наше громадянство по обох боках кордону ні на хвилику не забувати, що подужуване ш[ановного] письменника та його дальше здоровле зависить головно від того, щоб він не був приневолений до безвпинної, виснажуючої праці на насущний хліб. Вістка про подужане д-ра Франка буде заразом найкрасшим *dementi* [спростування про божевілля – *B. Г.*] низьких замітів щодо його особи, роблених з приводу недуги всякими низькими душами в людовій пресі московфільській та репильній”⁵⁶.

Про поліпшення здоров’я І. Франка повідомляв і київський часопис “Рада” восени цього ж року. Тут було уміщено публікацію під назвою “До стану здоровля д-ра Ів. Франка”, яка була спричинена листами читачів із запитаннями про самопочуття та здоров’я І. Франка⁵⁷. У замітці говорилося про те, що вчений зміг наприкінці серпня виїхати з усією родиною до отця Івана Кузіва у село Дидьову Турчанського повіту. Через тиждень його дружина із меншим сином та дочкою повернулася до Львова, а сам він із двома старшими синами пробув ще тиждень. Знайомі йому радили пильніше дбати про здоров’я, поїхати, наприклад, “до Лінденвізе на Шлезку”, лікуватися

“електризуванням” тощо, але він “не виявив охоти їхати куди небудь”, оскільки після поїздки до отця І. Кузіва його самопочуття дещо поліпшилося і він вважав себе “...здоровим, тільки руками не може володіти, а на се йому ніхто нічого не порадить”⁵⁸. Також газета повідомляла, що І. Франко “од часу до часу виходить до міста, буває у знайомих, може робити легшу роботу; зараз кінчає друкувати приповідки, продовжує поволи свої “Апокріфи”, збирається диктувати коментарі до колядок і т. и.”. Проте, як зазначає “Рада”, параліч рук не дозволяв йому все це робити самостійно і тому він мусив диктувати синам, а ті уже за нього писали⁵⁹.

Стосовно зібрання коштів для лікування, у пресі почали з’являтися полемічні статті сучасників, які своїм змістом доводили народу, що І. Франко за всю свою роботу для нього заслуговував на подарунок, а не пожертву. Зокрема, 24 жовтня газета “Рада” на своїх шпальтах розміщує замітку під назвою “Складки на хорого письменника”, автором якої був М. Лозинський. У ній в основному акцентується на І. Франкові в контексті легенди Альфонса Доде про людину із “золотим мозком”. Далі автор категорично виступає проти поняття “Складки на хорого письменника”, запитуючи, чому це не може бути “національний дар для Івана Франка”⁶⁰.

У контексті зауважимо, що в другій половині першого десятиліття ХІХ ст. І. Франко був у важкій матеріальній кризі і навіть не мав коштів, щоб утримувати будинок та довести своїх синів до університету. Тому ще восени 1906 р. мав намір продати свою бібліотеку Науковому Товариству імені Т. Г. Шевченка, про що говорив у своєму листі до його голови: “Я збирав її в тяжких часах мого життя і тішився надією подарувати її в цілості Наук[овому] тов[ариству] ім. Шевченка. Тепер бачу, що жебраки не можуть робити таких подарунків, і звертаюся до Вас до голови Товариства з запитанням: чи не вважали б Ви можливим, аби виділ Тов[ариства] закупив у мене сю бібліотеку?”⁶¹ Але І. Франко так і не реалізував свій задум.

Через два роки, восени 1908 р., В. Гнатюк, бачачи, що І. Франкові потрібні чималі кошти на лікування, пригадав йому про намір дворічної давнини, але отримав негативну відповідь.

Учений заявив, що не збирається помирати, а тому не бачить потреби продавати бібліотеку, оскільки хоче ще більше працювати і через це потребуватиме книжок⁶³.

У цей час І. Франко не переставав боротися зі своєю недугою. Щоб змусити руки працювати, випробовував різні реальні, а подекуди ілюзорні методи та із зятятістю і вигадливістю випробовував усі засоби. Про один із них дізнаємося зі спогадів Д. Дорошенка, який писав, що І. Франко з метою позбавлення переслідувань привидів, яких вважав основними винуватцями своєї хвороби, носив із собою баночку, наповнену розчином креозоту, “куди мацав свої слабі, скрючені пальці і кропив ними довкола себе. Йому здавалось, що тоді привиди зникали. Креозот роз’їдав йому пальці, шкіра на них репалась і облízала, пучки рук являли собою якусь червону страшну рану”⁶⁴.

Уже наступного року І. Франко знову продовжує лікування, але уже в іншому хорватському курортному місті Ловран, у знаменитого місцевого лікаря, доктора медицини Віденського університету А. Едера, що стане черговою темою нашого дослідження⁶⁴.

Отже, ознайомлюючись із творчістю вченого цього часу, бачимо, що лікування у Липику І. Франкові не принесло позитивних результатів. Він постійно переживав з приводу свого захворювання, але невтомно вів з ним боротьбу, подекуди навіть дивакуватими способами. Фактично з цього моменту у житті Івана Франка настав свого роду початок кінця, адже саме з 1908 р. аж до 1916 р. (майже цілих 8 років) його атакували постійні психічні розлади, нервові зриви, переживання, що, зрозуміло, впливало на його наукову діяльність. Хоча хвороба час від часу і відступала, а потім знову загострювалася, цей період життя був для вченого роками не лише важких мук і страждань, а й плідної творчої праці.

Примітки:

¹ Див. докладніше про відкриття пам'ятника І. Франку у Липику у: Мартинюк О. Урочисте відкриття пам'ятника Івану Франку в Липику // Вісник української громади в Хорватії. – Вуковар, 2011. – березень. – № 12. – С. 5.

² Див.: Мельник Я. І остання часть дороги... Іван Франко: 1908-1916. – Дрогобич: Коло, 2006. – 439 с.

³ Див.: Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко / Кн. дев'ята. Катастрофа. – Львів: Видавничий центр імені Івана Франка, 2008. – 480 с.

⁴ Див.: Гнатюк В. Франко в Липику // Іван Франко у спогадах сучасників / Упоряд. передмова та примітки О. І. Дея. – Львів: Каменярь, 1972. – Кн. II. – С. 247.; Дорошенко В. Іван Франко в моїх спогадах // Гнатюк М. упор. Спогади про Івана Франка. – Львів: Каменярь, 1997. – С. 402-407.; Дорошенко Д. Останній побут Івана Франка у Києві (Сторінка із спогадів) // Літературно-науковий вістник. – Львів: З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка, 1926. – Т. ХС. – Кн. VII-VIII. – За Липень – Серпень. – С. 282-292.; Дорошенко Д. Ватрослав Ягіч про українську мову і про назву “українці” // Записки історико-філологічного відділу / За ред. А. Кримського / Українська Академія Наук. – Кн. X. (1927). – К., 1927. – С. 264-280.; Мочульський М. З останніх десятиліть життя Івана Франка (1896 – 1916) // Іван Франко у спогадах сучасників. – Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1956. – С. 422-444.; Мочульський М. З останніх десятиліть життя Івана Франка (1896-1916) // Гнатюк М. упор. Спогади про Івана Франка. – Львів: Каменярь, 1997. – С. 364-393.; Шелухин С. Українство 80-х років XIX в. і мої зноси ни з Ів. Франком // Літературно-науковий вістник. – Львів: З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка, 1926. – Т. ХС. – Кн. VII-VIII. – За Липень – Серпень. – С. 260-281.

⁵ Див.: Мочульський М. З останніх десятиліть життя Івана Франка (1896 – 1916) // Іван Франко у спогадах сучасників... – С. 422-444.; Мочульський М. З останніх десятиліть життя Івана Франка (1896-1916) // Гнатюк М. упор. Спогади про Івана Франка... – С. 364-393.

⁶ Див. про епістолярну спадщину Івана Франка з Липика у даних примітках.

⁷ Мочульський М. З останніх десятиліть життя Івана Франка (1896 – 1916) // Іван Франко у спогадах сучасників... – С. 439-440.

⁸ Див.: Франко І. Історія моєї хвороби // Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі – І. Л.). Ф. 3. – Спр. 185.; Франко І. Історія моєї хвороби / Публікація Ярослави Мельник // Парадигма. – Львів, 1998. – С. 179.; Мельник Я. І остання часть дороги... Іван Франко: 1908 – 1916... – С. 385.

⁹ Франко І. Лист до Ф. К. Вовка від 20 лютого 1908 р. із Львова // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 50. (далі – Франко І. Зібр. тв. і № тому). – С. 351.

¹⁰ Мочульський М. Іван Франко: Студії та спогади. – Львів, 1938. – С. 149.

¹¹ У листі І. Франка до М. Грушевського, який поданий у 50-тому томі під номером 341, мабуть, трапилася помилка при датуванні листа, оскільки його зміст торкається лікування І. Франка лікарем у домашніх умовах. Див.: Франко І. Лист до М. С. Грушевського від [першої половини квітня 1908 р. із Липика] // Франко І. Зібр. тв. – Т. 50. – С. 355.

¹² У листі І. Франка до М. Грушевського, який також поданий у 50-тому томі під номером 342, мабуть, теж трапилася помилка при датуванні листа, оскільки його датують червнем 1908 р., з Липика, а із замітки газети “Діло” № 87 від 18 квітня 1908 р. відомо, що вчений повернувся із Липика 16 квітня 1908 р. і перебував на лікуванні у санаторії Світальського у Львові. Див.: Франко І. Лист до М. С. Грушевського від [червня 1908 р. із Липика] // Франко І. Зібр. тв. – Т. 50. – С. 355.

¹³ Гнатюк В. Франко в Липику // Іван Франко у спогадах сучасників / Упоряд. передмова та примітки О. І. Дея. – Львів, 1972. – Кн. II. – С. 247.

¹⁴ Мочульський М. З останніх десятиліть життя Івана Франка (1896 – 1916)... – С. 440.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Грушевський М. Недуга д-ра Івана Франка // Літературно-науковий вістник. – Львів – Київ, 1908. – Т. XLII. – Кн. V. – За май. – С. 405.

¹⁷ Гнатюк В. Франко в Липику... – С. 247.

¹⁸ Франко І. Лист до М. С. Грушевського від 24 березня 1908 р. із Липика // Франко І. Зібр. тв. – Т. 50. – С. 351-352.

¹⁹ Там само. – С. 352.

²⁰ Див. про це у: Франко-Ключко А. Рукопси Івана Франка в Канаді // Для Тебе Тату / Упоряд. автор вступної статті й коментарів

М. Шалата. – К.: Ярославів вал, 2010. – С. 245, ілюстрацію поштівки., а також у: Франко-Ключко А. Рукописи Івана Франка в Канаді: (Лист із Липика, Югославія, та інше). – Вінніпер, 1957 // <http://library.kr.ua/elib/franko/franko-rukopis.html>.

²¹ Коссак Л. Лист до І. Франка від 31 березня 1908 р. із Львова. – І. Л. – Ф. 3. – Спр. 50. – С. 352-353.

²² Франко І. Лист до Льва Коссака від 31 березня 1908 р. із Липика // Франко І. Зібр. тв. – Т. 50. – С. 352.

²³ Там само.

²⁴ Франко І. Лист до О. Ф. Франко від 31 березня 1908 р. із Липика // Франко І. Зібр. тв. – Т. 50. – С. 353.

²⁵ Там само.

²⁶ Франко І. Лист до О. Ф. Франко від 6 квітня 1908 р. із Липика // Франко І. Зібр. тв. – Т. 50. – С. 353-354.

²⁷ Там само. – С. 354.

²⁸ Там само.

²⁹ Франко О. Лист до І. Франка від 8 квітня [1908 р.] зі Львова. – І. Л. – Ф. 3. – Спр. 1636. – С. 37-38.

³⁰ Франко-Ключко А. Рукописи Івана Франка в Канаді... – С. 245.

³¹ Гнатюк В. Франко в Липику... – С. 247.

³² Чекаленко Є. Іван Франко: (Уривок із споминів) // Наша громада. – 1926. – Кн. 5-6. – С. 17.

³³ Мочульський М. Іван Франко: Студії та спогади. – Львів, 1938. – С. 129.

³⁴ Франко І. Зібр. тв. – Т. 22. – С. 507-508.

³⁵ Мочульський М. З останніх десятиліть життя Івана Франка (1896-1916)... – С. 387.

³⁶ Там само.

³⁷ Грушевський М. Недуга д-ра Івана Франка... – С. 405.

³⁸ Франко І. Лист до Ф. К. Вовка від 2 квітня 1908 р. з Липика / Публікація Ярослави Мельник // Парадигма. Зб. наук. праць / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 1998. – С. 189-190.

³⁹ Франко І. Лист до В. Доманицького від 27 березня 1908 р. з Липика / Публікація Ярослави Мельник // Парадигма. Зб. наук. праць / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 1998. – С. 183-185.

⁴⁰ Там само. – С. 185.

⁴¹ Франко І. Лист до О. Ф. Франко від 31 березня 1908 р. із Липика // Франко І. Збір. тв. – Т. 50. – С. 353.

⁴² Франко І. Лист до В. Доманицького від 2 квітня 1908 р. з Липика... – С. 187.

⁴³ Див. про це у: Франко І. Історія моєї хвороби / Публікація Ярослави Мельник // Парадигма... – С.180-181.

⁴⁴ Див. художній колорит повісті у: Франко І. Перехресні стежки // Франко І. Збір. тв. – Т. 20. – С. 173-459.; Франко І. Перехресні стежки // Франко І. Захар Беркут. Перехресні стежки. Оповідання. – К.: Веселка, 2006. – С. 177-462.

⁴⁵ Див. про це у змісті епілогу до поеми “Похорон” у: Франко І. Епілог // Франко І. Похорон. Поема – Львів: Каменяр, 2008. – С. 52-54.; Франко І. Епілог // Франко І. Похорон // Франко І. Збір. тв. – Т. 5. – С. 87-89.

⁴⁶ Франко І. Лист до В. Гнатюка від 10 квітня 1908 р. з Липика / Публікація Ярослави Мельник // Парадигма. Зб. наук. праць / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 1998. – С. 191-192.

⁴⁷ Новинки // Діло. – Ч. 81. – 11 цвітня. – Львів, 1908. – С. 3.

⁴⁸ Новинки // Діло. – Ч. 87. – 18 цвітня. – Львів, 1908. – С. 3.

⁴⁹ Мочульський М. Іван Франко: Студії та спогади... – С. 156.

⁵⁰ Новинки // Діло. – Ч. 97. – 28 цвітня. – Львів, 1908. – С. 4.

⁵¹ Франко-Ключко А. Іван Франко і його родина... – С. 142.

⁵² Див про це у: Новинки // Діло. – Ч. 90. – 21 цвітня. – Львів, 1908. – С. 4.; Новинки // Діло. – Ч.101. – 2 мая. – Львів, 1908. – С. 4.; Новинки // Діло. – Ч.143. – 20 червня. – Львів, 1908. – С. 4.

⁵³ Грушевський М. Недуга д-ра Івана Франка... – С. 405.

⁵⁴ Там само. – С. 406.

⁵⁵ Новинки // Діло. – Ч.171. – 1 серпня. – Львів,1908. – С. 4.

⁵⁶ Там само.

⁵⁷ До стану здоровля д-ра Ів. Франка // Рада. Газета політична, економічна і літературна. – К., 1908. – № 218. – 24 септєбря (7 листопада). – С. 1.

⁵⁸ Там само. – С. 2.

⁵⁹ Там само.

⁶⁰ Лозинський М. Складки на хорого письменника // Рада. Газета політична, економічна і літературна. – К., 1908. – № 243. – 24 октєбря (5 грудня). – С. 1-2.

⁶¹ Франко І. Лист до М. С. Грушевського від 27 жовтня 1906 р. // Франко І. Зібр. тв. – Т. 50. – С. 299.

⁶² Мельник Я. Бібліотека Івана Франка // Бібліотека Івана Франка. Науковий опис. У чотирьох томах. – К., 2010. – Т. I. – С. 28.

⁶³ Дорошенко Д. Останній побут Івана Франка у Києві (Сторінка із спогадів) // Літературно-науковий вістник. – Львів, 1926. – Т. ХС. – Кн. VII-VIII. – За Липень – Серпень. – С. 282.

⁶⁴ Див. докладніше про діяльність доктора А. Едера у: Simper S. A century of health and sea bathing tourism in Lovran: one hundred years from issuing the first therapy regulations (1909-2009) // Acta med-hist Adriat. – Lovran, 2009. – № 7(1). – S. 145-148.

Volodymyr Halyk

**Croatian city-resort of Lipik
in life and inheritance of Ivan Franko**

In the article the copulas of Ivan Franko with the walks of life of the Croatian city-resort – Lipik. On materials of flashbacks and letters is determined reasons of his stay in him and characterized him of that time scientific activity.

Key words: *Ivan Franko, Croatia, Lipik, city-resort, illness, treatment, life, inheritance, scientific activity.*

Надійшла до редколегії 07.11.2011 р.